

RESOCIALIZAREA COPIILOR ÎN CONFLICT CU LEGEA ÎN CADRUL SISTEMELOR DE PROBAȚIUNE ȘI PENITENCIAR

BOLOCAN-HOLBAN Augustina

doctor în drept, conferențiar universitar,
Departamentul Drept penal, Facultatea de Drept, USM
Președintă a Asociației pentru Justiție Penală Participativă din Republica Moldova
ORCID ID: 0000-0002-2130-6629

Summary. *The resocialization process is complex and continuous whether the minor is the probation subject or is sentenced to the deprivation of liberty punishment. The success of the activities carried out in this process depends on all the involved parties. The resocialization is the core element of probation and the legal definition demonstrates that probation represents a psychosocial assessment, control of people in conflict with the criminal law and their resocialization, adaptation of people released from detention to prevent the commission of new crimes.*

Children in conflict with the law are a category of probation beneficiaries to whom the same measures, the same stages of resocialization are applied, but the approach is a special one, taking into account the obligation to respect the best interest of the child. The same principle is available to children in detention in respect of whom the prison sentence is applied as a last resort.

Keywords. *minor, resocialization, probation, probation programme, detention.*

Odată cu modificarea Codului penal, prin Legea nr. 163 din 20.07. 2017, fiind completat scopul legii penale cu „resocializarea” făptuitorului, constatăm că eforturile depuse de profesioniștii sistemului de justiție penală în vederea realizării acestuia au lăsat o amprentă pregnantă în practica judiciară națională [1].

Dicționarul explicativ al limbii române definește resocializarea ca un ansamblu de măsuri pentru reintegrarea socială a unor grupuri sociale marginale, a unor delincvenți, etc. [2]. Reieșind din faptul că resocializarea este esența probațiunii, este relevant să invocăm noțiunea legală a probațiunii, reprezentând „*evaluare psihosocială, control al persoanelor aflate în conflict cu legea penală și resocializarea lor, adaptarea persoanelor liberate din locurile de detenție, pentru preîntâmpinarea săvârșirii de noi infracțiuni*” [3].

Totodată, Legea nr. 8 cu privire la probațiune din 14.02.2008, prevede resocializarea ca un proces de influență asupra subiectului probațiunii (organizatoric, psihosocial, pedagogic, educativ etc.) în scop de schimbare a unor orientări negative, a comportamentului antisocial și de întărire a rezultatelor corectării. Procesul de resocializare include mai multe etape, reușita și rezultatul nefiind imediate, ci implică o intervenție continuă și de durată. Astfel, legea stipulează că elementele de resocializare includ: evaluarea personalității și a

necesităților; evaluarea motivației pentru schimbare; evaluarea riscului de recidivă; supravegherea; asistența și consilierea subiecților probațiunii [3].

Copiii în conflict cu legea sunt o categorie de beneficiari ai probațiunii în privința cărora se aplică aceleași măsuri, aceleași etape de resocializare, însă abordarea fiind una specială, ținându-se cont de obligativitatea respectării interesului superior al copilului și de scopul protecției temporare a copilului aflat în dificultate, al resocializării și al reintegrării lui în familia biologică sau adoptivă, în casă de copii de tip familial, precum și în comunitate [3].

Minorul ajunge în supravegherea probațiunii în baza ordonanței procurorului sau a hotărârii instanței de judecată. Astfel, activitatea organului de probațiune constă în supravegherea măsurilor și obligațiilor impuse de instanța de judecată în sarcina celor condamnați la măsuri neprivative de libertate, elaborarea de referate prezentințiale, sprijinirea persoanelor condamnate, aflate în evidența probațiunii, prin programe de consiliere în vederea reintegrării sociale a acestora. De asemenea, consilierii de probațiune implicați în justiția juvenilă lucrează cu minorii/tinerii care au comis infracțiuni și beneficiază de măsuri de constrângere cu caracter educativ [4].

Așa cum prevede legea, la început, se realizează evaluarea personalității subiectului probațiunii, care constă în analiza procesului de schimbare comportamentală, de resocializare a subiectului probațiunii și se efectuează printr-o intervenție individualizată [3].

Așadar, consilierul de probațiune realizează evaluarea inițială a subiectului la începutul etapei de supraveghere, obiectivul fiind diagnosticarea, identificarea nevoilor și riscului în scopul planificării intervenției.

Ulterior, în vederea verificării respectării condițiilor de probațiune/ obligațiilor stabilite de instanța de judecată și a măsurării progreselor înregistrate, inclusiv în scopul revizuirii planului de probațiune și adaptării acestuia la dinamica nevoilor persoanei, minorul este supus procesului de evaluare continuă, realizată pe perioada supravegherii, în timpul întrevederilor sau altor acțiuni întreprinse de către consilier. La finalul perioadei de supraveghere intervine evaluarea finală care vizează verificarea cantitativă și calitativă a rezultatelor înregistrate.

Evaluarea evidențiată supra se efectuează cu utilizarea instrumentului de evaluare, Fișa de evaluare a nevoilor și riscului, aplicat de personalul sistemului de probațiune al Republicii Moldova [5].

Fișa prevede mai multe arii de investigare analizate și abordate de consilierul de probațiune în privința subiectului minor: mediul familial, locul de trai, educația și calificarea profesională, rețeaua socială, modalitățile de petrecere a timpului liber, locul de muncă, situația financiară, viciile/dependențele, starea de sănătate fizică și mentală, analiza comportamentului infracțional, factorii de risc și motivația pentru schimbare [5].

Este important să menționăm că evaluarea are un caracter individualizat/personal și se realizează în baza uneia sau mai multor întrevederi între consilierul de probațiune și subiectului de probațiune, și a datelor obținute din alte surse de informații. În plus, evaluarea nevoilor, factorilor de risc, contribuie la estimarea nivelului riscului de recidivă, iar pe baza rezultatelor evaluării este planificată intervenția cu subiectul probațiunii, nivelul și tipul acesteia.

Așa cum reliefat anterior, un alt element al resocializării minorilor în conflict cu legea, subiecți ai probațiunii, este asistența și consilierea subiecților, ce se aplică în contextul fiecărui tip de probațiune (presentințială, comunitară, penitenciară, postpenitenciară).

Legea stipulează că în scopul acordării asistenței și consilierii, sunt necesare evaluarea inițială cu stabilirea diagnosticului social, evaluarea continuă a situației, evaluarea finală și finalizarea intervenției, descrise supra. Finalizarea intervenției este momentul în care una dintre părțile implicate în probațiune sau ambele consideră că obiectivele propuse au fost atinse sau că, dimpotrivă, asistența nu a dat rezultatul necesar [3].

Analizând probațiunea comunitară, specificăm că asistența și consilierea se acordă la cerere, de către consilierul de probațiune, tuturor categoriilor de subiecți ai probațiunii, aplicându-se după procesul de evaluare psihosocială și a investigațiilor realizate pentru stabilirea concluziei din care pot să derive următoarele: măsurarea efectelor produse de punere în aplicare a planului de probațiune; continuarea asistenței în baza unui plan renegociat și adaptat situației sau renunțarea definitivă la asistență ca urmare a reușitei sau a eșecului; determinarea dacă planul de probațiune stabilit a fost eficient, dacă problema subiectului probațiunii a fost ameliorată sau soluționată. La necesitate, se solicită autorităților competente desemnarea unor specialiști în vederea intervenției pentru soluționarea anumitor probleme, cum ar fi: psihologi, asistenți sociali, cadre didactice, medici sau oricare alți specialiști, suportul cărora este necesar [6].

Asistența și consilierea acordată subiecților minori vizează următoarele arii de intervenție: plasarea în câmpul muncii, asigurarea cu spațiu locativ temporar, inclusiv prin referirea către centrele de plasament pentru care persoanele sunt eligibile, implicarea în programe probaționale, asistența medicală, restabilirea relațiilor cu rudele și/sau membrii de familie, întocmirea actelor de identitate, instruirea profesională, acordarea asistenței psihologice, sociale, juridice, altă asistență solicitată.

După realizarea procesului de asistență, acordat în baza acordului de asistență psihosocială, sau renunțarea subiectului probațiunii la acest proces, consilierul de probațiune întocmește un raport pe numele șefului biroului de probațiune și, ulterior, îl anexează la dosar cu scoaterea subiectului probațiunii din evidență [6].

Referindu-ne la asistența acordată pe perioada detenției minorului, menționăm că asistența condamnaților în faza executării nemijlocite a pedepsei constă în desfășurarea intervențiilor recuperative pe domeniul educativ, psihologic și social, oferirea suportului juridic și asistenței psihosociale pentru reintegrarea lor socială. Pentru consolidarea și menținerea legăturilor sociale ale condamnaților, birourile de probațiune oferă, la solicitarea administrației instituției penitenciare, suport informațional cu privire la relațiile cu membrii familiei, sau, după caz, cu alte persoane.

În cazul asistenței specializate pentru categoria condamnaților minori, consilierul de probațiune poate fi numit în calitate de membru al echipei multidisciplinare, create în cadrul instituției penitenciare, în baza ordinului DIP nr. 373 din 31 decembrie 2014, iar pentru asigurarea transparenței și eficientizării procesului decizional cu privire la evoluția comportamentului condamnatului pe parcursul detenției, consilierii de probațiune participă la ședințele Comisiei penitenciare [6].

Asistența postpenitenciară se acordă persoanelor eliberate din detenție înainte de termen și persoanelor eliberate din detenție pe termen. Asistența postpenitenciară se efectuează în baza acordului semnat dintre subiectul probațiunii și consilierul de probațiune atât la etapa probațiunii penitenciare, cât și în cadrul probațiunii postpenitenciare. În acest caz, acțiunile întreprinse de consilierul de probațiune sunt similare cu cele întreprinse în cadrul probațiunii comunitare [6].

Activitățile de resocializare în privința minorilor eliberați de răspundere și/sau pedeapsă penală implică aplicarea programelor probaționale, care sunt individualizate în funcție de nevoile subiectului concret. Programele probaționale pot fi programe de corecție a comportamentului social și programe de reintegrare socială, putând fi desfășurate individual și/sau în grup [3].

Introducerea programelor probaționale în legea penală națională, în calitate de măsură de constrângere cu caracter educativ aplicată minorilor (art. 104 Cod penal) sau în calitate de obligație impusă de instanța de judecată (art. 90 Cod penal), a fost determinată de tendința de umanizare a legii penale, fapt ce se datorează standardelor internaționale la care se raliază sistemul național de justiție penală și angajamentelor asumate privind redirectionarea politicii penale naționale către diversificarea pedepselor neprivative de libertate și a măsurilor juridico-penale în legea penală, reintegrarea socială a făptuitorilor și stabilirea/aplicarea alternativelor la detenție pentru infracțiunile ușoare și mai puțin grave [4].

În sistemul național de probațiune, programele probaționale aplicate se clasifică în mai multe categorii: programe educative, programe standard cognitiv-

comportamentale, programe specifice cognitiv-comportamentale și programul de asistență psihosocială. Tipul programului probațional se stabilește de către consilierul de probațiune, reieșind din evaluările efectuate. [7].

Unul dintre programele probaționale aplicate minorilor și tinerilor în conflict cu legea, în sistemul de probațiune, este programul probațional primar obligatoriu (formare civică și vocațională), fiind dezvoltat, în 2018, de Asociația pentru Justiție Penală Participativă în parteneriat cu Direcția Națională de Probațiune (România), Inspectoratul Național de Probațiune și UNICEF Moldova. În anul 2019, programul evidențiat a fost instituționalizat de Inspectoratul Național de Probațiune prin ordinul directorului din 17 decembrie 2019 [8].

Programul este axat pe trei dimensiuni care vizează conștientizarea de către minor a consecințelor legale și sociale ca urmare a săvârșirii infracțiunii, dezvoltarea profesională prin intermediul componente de instruire vocațională și implicarea subiectului în activitățile comunității de unde provine, grație unui proiect comunitar. De asemenea, programul are scopul de a-l ghida, pas cu pas, pe beneficiar în procesul de reintegrare socială și reprezintă un instrument de lucru pentru consilierii de probațiune în procesul de modelare a comportamentului delincent.

Programul probațional primar obligatoriu are două componente obligatorii: stagiul de formare civică (educația moral-civică) a minorului și trainingul vocațional (formarea vocațională), fiind constituit din 18 ședințe de bază și 8 ședințe de consolidare, durata acestuia fiind de 4 luni și jumătate [9].

În perioada septembrie 2020 - septembrie 2022, Asociația pentru Justiție Penală Participativă a implementat, în parteneriat cu Inspectoratul Național de Probațiune, proiectul „Promovarea programelor probaționale, la nivel național, în calitate de alternative la detenție”, cu sprijinul Ambasadei Regatului Țărilor de Jos [10].

Proiectul a avut un scop ambițios și anume creșterea ratei de aplicare a programelor probaționale de către procurori și judecători la etapele urmăririi penale și judecării cauzei. Obiectivele proiectele s-au axat pe evaluarea eficienței programelor probaționale prin prisma instrumentelor de evaluare dezvoltate în sistemul de probațiune; asigurarea unui dialog cu profesioniștii sistemului de justiție penală privind rolul programelor probaționale existente și aplicate în sistemul național de probațiune; asigurarea vizibilității programelor probaționale în calitate de alternative la detenție.

Este important să reliefăm că pe parcursul implementării proiectului a fost evidentă creșterea ratei de aplicare a programelor probaționale în calitate de obligație dispusă de instanța de judecată: 14,6 % în 2020; 19% în 2021; 28 % în 2022 (6 luni). Totodată, a crescut și rata persoanelor implicate în parcurgerea programelor probaționale: 873 beneficiari în 2020; 1298 (322 minori) – 2021; 744 (79 minori) – 2022 (6 luni) [11].

Rezultatele obținute derivă din dialogul purtat cu profesioniștii sistemului de justiție penală care, potrivit legii, pot dispune aplicarea programelor probaționale față de subiecții probațiunii, conștientizând impactul acestor programe în procesul de resocializare a minorilor, tinerilor și adulților în conflict cu legea.

Datele statistice ale Inspectoratului Național de Probațiune pentru anul 2022, arată că, până la moment, 161 de minori au fost implicați în activități de resocializare (asistență și consiliere). La începutul anului 2022, 219 minori erau în evidența probațiunii, iar la sfârșitul lunii septembrie 2022, 90 au rămas în evidență [12]; [13].

Potrivit datelor statistice ale Administrației Naționale a Penitenciarelor (ANP), din 1 octombrie 2022, 36 de minori execută pedeapsa privativă de libertate [14]. În procesul de resocializare a copiilor din detenție, programele de schimbare comportamentală au un rol aparte, fiind derulate de psihologii sistemului și individualizate în funcție de vârstă, natura infracțiunii comise, profilul deținutului, etc.

Cu titlu de exemplu, vom invoca programul pentru reducerea violenței (programul este structurat pe 12 sesiuni, fiind adresat unui comportament specific, cum ar fi comportamentul agresiv), programul de reabilitare psihosocială a persoanelor consumatoare de droguri (având 10 sesiuni care vizează, în special, minorii și tinerii care au trăit experiența consumului) și programul destinat persoanelor care au comis infracțiuni contra patrimoniului (are 10 sesiuni). Aceste programe vizează atât minorii, cât și adulții din detenție, având componente individualizate datorită sesiunilor specifice categoriei subiectului [15].

În anul 2021, cu sprijinul Asociației pentru Justiție Penală Participativă, experților din România și UNICEF Moldova, aceste trei programe evidențiate au fost ajustate, fiind îmbunătățite structura și conținutul acestora pentru a corespunde necesităților beneficiarilor, iar în ianuarie 2022, au fost aprobate prin ordinul directorului Administrației Naționale a Penitenciarelor [15].

Astfel, la baza ajustării programelor au fost luate în considerare mai multe criterii:

- Intervenția se bazează pe un model al schimbării clar exprimată;
- Programul se bazează pe principiul nevoii, iar principiul nevoii prevede că intervenția trebuie să se adreseze în mod prioritar nevoilor criminogene (și nevoilor care potențează aceste nevoi criminogene);
- Metodele propuse sunt în concordanță cu scopul și cu obiectivele programului. Intervenția se bazează, în mare măsură, pe metode de lucru interactive și care stimulează exersarea abilităților prosociale (joc de rol, studiu de caz, provocare de valori);

- Intervenția se bazează pe teoriile cognitiv-comportamentale;
- Programele/intervențiile sunt structurate și au abordare integrată;
- Programele au stabilite criteriile de eligibilitate.

În prima jumătate a anului 2022, în cadrul sistemului ANP, la Penitenciarul nr.10 (Goian), a fost pilotat un nou program de schimbare comportamentală pentru minorii și tinerii din detenție, care au comis infracțiuni cu caracter sexual, în scopul resocializării acestora în decursul perioadei detenției. Arhitectura programului de schimbare comportamentală pentru minorii și tinerii din detenție, care au comis infracțiuni cu caracter sexual (fiind structurat pe 15 sesiuni, derulate de psihologii din sistemul ANP), include secvențe de intervenție centrate pe dimensiuni de relevanță pentru recunoașterea și modificarea comportamentului infracțional de natură sexuală.

În concluzie, remarcăm că procesul de resocializare este unul complex și continuu, indiferent de faptul este minorul subiect al probațiunii sau e condamnat la pedeapsa privativă de libertate, iar reușita activităților desfășurate în această perioadă depinde de toate părțile implicate. Evaluarea corectă, identificarea nevoilor copilului, abordarea individuală sunt elementele de bază care asigură intervenții de calitate și contribuie la realizarea scopului propus.

Referințe:

1. Legea Nr. 163 din 20.07.2017. pentru modificarea și completarea unor acte legislative.
2. Dicționarul explicativ al limbii române. [Accesat: 13.10.2022] Disponibil: <https://dexonline.ro/>
3. Legea nr. 8 din 14.02.2008 cu privire la probațiune. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr.13-19, art.29.
4. Cod penal al Republicii Moldova, adoptat la 18.04.2002, în vigoare din 12.06.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.72-74, art.195.
5. Fișa de evaluare a nevoilor și riscului, validată prin Ordinul directorului INP Nr.22 din 17.02.2020.
6. Traseul minorilor și tinerilor în conflict cu legea în cadrul sistemului național de probațiune, modul online. [Accesat: 22.10.2022] Disponibil: <https://www.e-learningprobation.md/module/traseul-minorilor-si-tinerilor-in-conflict-cu-legea-in-cadrul-sistemului-national-de-probatiune/>
7. Infografic „Programele probaționale, alternative la detenție pentru minorii și adulții în conflict cu legea”. [Accesat: 22.10.2022] Disponibil: https://ajppmoldova.files.wordpress.com/2021/03/infografic_ajpp_finala-web.pdf.
8. Pliant „Programul probațional primar obligatoriu (formare civică și vocațională)”. [Accesat: 22.10.2022] Disponibil: <https://ajppmoldova>.

- files.wordpress.com/2020/11/pliant_program_probational_ajpp_final.pdf
9. Programul probațional primar obligatoriu (formare civică și vocațională), manualul consilierului. [Accesat: 23.10.2022] Disponibil: <https://ajppmoldova.files.wordpress.com/2020/09/program-probational-for-cv-manualul-consilierului-.pdf>
 10. Proiecte. [Accesat: 23.10.2022] Disponibil: <https://ajppmoldova.wordpress.com/blog/>
 11. Rapoarte. [Accesat: 23.10.2022] Disponibil: <http://probatiune.gov.md/rapoarte-de-bilant>
 12. Activități de resocializare. [Accesat: 24.10.2022] Disponibil: <http://probatiune.gov.md/files/getfile/5047>
 13. [Accesat: 24.10.2022] Disponibil: <http://probatiune.gov.md/files/getfile/5046>
 14. [Accesat: 24.10.2022] Disponibil: <https://drive.google.com/file/d/1hVK64Z03KPwzTqWNcYEG0c2WXnv3cyB1/view>
 15. Publicații. [Accesat: 24.10.2022] Disponibil: <https://ajppmoldova.wordpress.com/publicatii/>

